

**AZ ELSŐ SZENTESI KISDEDÓVÓ MEGNYITÁSA
– A HELYI SAJTÓ TÜKRÉBEN**

PETŐ BÁLINT*

ABSTRACT

After the Compromise of 1867, public education in Szentes started rapidly developing, several new schools were established of various types. The education of the youngest, however, was lacking since there was no kindergarten in town despite the demanding need for it, which had been obvious for decades. The first establishment of this kind was founded in 1876 as a result of the efforts of many years that the Jótékony Nőegylet (Charitable Women's Association) demonstrated. The paper deals with the opening of the kindergarten and its circumstances, based especially on articles published in the local press.

Az 1867-es kiegyezést követően a legfontosabb változást Szentes közoktatásának ügyében a báró Eötvös József által kidolgozott, 1868-as oktatási törvény jelentette, amely egységesen rendezte az alapfokú képzést¹, illetve létrehozta a felsőbb népiskolákat, valamint a polgári iskolákat. Emellett – többek között – bevezette az általános tankötelezettséget hattól tizenkét éves korig, ingyenessé tette a népiskolai oktatást az igazoltan rászorulóknak számára, előírta az anyanyelvű oktatáshoz való jogot, valamint előírta az ország területén húsz tanítóképző felállítását. A polgári iskolában a fiúk hat-, a lányok négyéves képzésben részesültek, felvételt pedig azok a tízéves gyermekek nyerhettek, akik elvégezték az elemi népiskola első négy osztályát.

A törvény ezen kívül rendelkezett az iskolaszék, a népiskolai hatóságok, valamint a tanfelügyelők hatásköréről is. Az iskolaszék kilenctagú testület volt, tagja volt a helyi lelkész, a tanító, valamint a település lakosainak oktatásügyben jártas képviselői, feladata pedig a községi népiskola helyi felügyelete volt.² (Később a felekezeti népiskolák mellé is felállítottak iskolaszékeket, valamint megszervezték az állami felügyeleti rendszert, amely ellenőrizte mind az állami, mind pedig az egyházi népiskolák működését.)³ Az iskolaszék feladata volt a tanító választása, emellett felügyelte az intézményben folyó munkát: a törvényeknek való megfelelést, a mulasztások igazolását, a tandíjak beszedését. Ezen kívül gondoskodnia kellett az oktatási épületek állagmegóvásáról, a taneszközök beszerzéséről; képviselői részt vettek az iskolai vizsgákon, illetve hozzájuk lehetett fordulni, ha a tanító és a szülő között valamilyen vita támadt.⁴

Az új törvényi szabályozásnak köszönhetően jelentős fejlődés indult meg a szentesi közoktatás terén. A hagyományosan az egyházak kezelésében lévő belterületi elemi népiskolák számát megnövelte a kiterjedt tanyavilág: a XIX. század végére már hét ilyen jellegű külterületi intézmény is működött, s a tanyai iskolák száma a XX. század elején még tovább szaporodott.⁵ Még az önkényuralom idején, 1859-ben állította fel a református egyház négyosztályú gimnáziumát, amelyet 1863-ban öt-, 1864-ben pedig hatosztályosra fejlesztett fel. Az 1870/1871-es tanév második felében azonban az intézmény beolvadt az akkor megszervezett községi polgári fiúiskolába, s innentől kezdve mint gimnáziumi tanfolyammal egybekötött polgári fiúiskola működött 1878 nyaráig. 1887 szeptemberében hatosztályú gimnáziummá alakult át az intézet. 1891-től már nyolcosztályos képzés folyt a falak között, a következő évben pedig megrendezték az első érettségi vizsgákat. Később az állam átvette a várostól az intézményt, amely a ma is működő Horváth Mihály Gimnázium jogelődje.⁶ 1871 februárjától kétszotályos polgári leányiskola is megnyitotta kapuit a településen, amelynek fő kezdeményezője és első igazgatója a gimnázium akkori vezetője, Zolnay Károly volt.⁷ Mindemellett említést érdemel a református egyház 1854-ben felállított vasárnapi iskolája, amely felekezeti hovatartozás nélkül befogadott mindenkit, aki szerette volna bővíteni vagy pótolni általános ismereteit. 1869-ben a város átvette az egyháztól a négy évfolyamos intézményt, amelyet 1883-ban, miniszteri rendelet alapján alsó fokú, közvetlenül az ipartanodai bizottság által felügyelt ipariskolává alakítottak át.⁸

Jelen dolgozatunkban részletesebben a még nem iskoláskorú gyermekek nevelését vesszük górcső alá, amely tekintetben Szentes jelentős hátrányban volt, hiszen az 1870-es évek közepéig nem működött a városban kisdedóvó intézmény.

A téma először 1875 végén jelenik meg a helyi sajtó hasábjain. A *Szentesi Lap* november 21-i, *Lesz-e végre kisdedóvoda* című vezércikke a következőképpen fogalmaz: „Minden bevezetés nélkül szólva, kissé resteljük, hogy 1875-ben kisdedóvoda létesítéséről kell vezércikkeznünk – Szentesen, hol 30,000 lakos- és ezek közt tekintélyes számú

intelligentiával állunk szemben; Szentesen, melynek közönsége (a kiseddövoda javára fogadást ajánlunk rá) évenként legalább 1000 frtot költ bábokra és egyéb játékszerekre, melyekkel karácsony- és más alkalmakkor a gyerekeknek kedveskedik; Szentesen, hol a modern anyák, ki tudná föl számítani, mennyi ezret költenek egészen fölösleges szalagokra és csokrokra, meg más ily, a fényűzés körébe vágó haszontalanságokra. Azért hozunk föl ily csattanós érveket, nehogy valakinek eszébe jusson a nehéz időkre való hivatkozással ütni el e szégyenletesen sokáig halogatott kérdést Oda – azt hiszszük – mindnyájan eljutottunk már, hogy a gyermekek nevelésében keressük jövőnk, egészséges állam- életünk alapföltételét. Az pedig, hogy a gyermek nevelését attól kell kezdeni, midőn az első szót mondja ki saját emberségéből, még a kétszer kettő = négyenél is evidensebb”.⁹

Az óvoda létrehozásának szükségességéről értekeznek a Szentesi Lap 1876. júniusi, Kovács Pál által jegyzett vezércikke: „Midőn arról van szó, hogy neveljük a gyermeket, ugyanakkor nem szabad szem elől téveszteni azt sem, hogy növendék és nevelő vagy szüle mily viszonyban állnak egymással. A gyermekben akkor már, midőn szoktatni vagy oktatni kell, van erő, mert az erőt nem tőlünk kapja; ha ez hiányoznék, haszontalan fáradság volna sikerre számítani. Csakhogy ez az erő kezdetben egészen öntudatlanul működik a gyermekben. A szülők, vagy általában a gyermek közvetlen vezetésével megbízott nevelők kötelessége, hogy a legnagyobb meggondolással, öntudatosan vezessék ama működő erőt. A képesség csirája meg van tehát a gyermekben is ép úgy, mint a növényben az ébrény. Amint a növény fejlődésére a természeti erők, a climaticus viszonyok megkívántatnak: úgy a kisedd lelki tehetségeinek harmonicus tovább képzésére is sok eszközök szükségesek. S mik legyenek az eszközök? A nevelői helyes tapintat, a kellő időben alkalmazott s az egyedek kivánalmainak megfelelő ingerek alkalmazása. [...] A gyermeket általában két osztályba lehet sorolni: egyik a theoreticus, másik a practicus gyermek. Az elsőre egy elbeszélés, egy mese nagy hatással van; fölmelegszik hallásakor, s szinte az arcáról lehet leolvasni, hogy mily benső örömet érez. A másik a reáloktatásban találja föl magát, pl. állat – vagy növényoktatásban. A fölismerhető jelleg, hogy egy gyermek melyik osztályba sorolható, nem ül mindenkor az arcon; az egyedek mélyebb vizsgálata után szerezhethünk magunknak bővebb tudomást. [...] A gyermeknek foglalatosság kell. A kiseddnél nem lehet az kezdetben egyéb, mint játék. Kettős célt érünk el ez által: a gyermek természeti ösztönét elégítjük ki, s egyszersmind a cselekvésre is szoktatjuk. Alig tapasztalunk több tapintatlanságot a szülők részéről, mint a játékszerek megválasztásánál. Minél inkább szeretik gyermeküket, annál inkább vásárolják derűre-borúra a különösebbnél különösebb játékokat. [...] A gyermeket helyes vezetés mellett sokra lehet vinni. Minden józan gondolkozású embernek azon kell lenni, hogy gyermeke iránt tartozó kötelességét minél inkább betölthesse. A gyermek olyan, mint az élőfa, mely magában hordja az életfenntartáshoz szükséges tápnedvet, mely szabadon fölnöve, talán idomtalan, görbe vagy talán, egy ártalmas féreg fogai után, beteges lenne, míg egy ügyes kertész gondozása jó gyümölcsöt terem.

[...] Mindezeket rendeltetésénél fogva legkönnyebben teljesítheti az óvoda. Kötelessége, hogy ellesse a gyermek egyediségét jellemző vágyakat, kipuhatólja, mely segédeszközökre van különösen szüksége, hogy a végcélt elérhesse; a kisededben új ingert támaszt a tevékenységre, ez által pedig elejét veszi a roszaságra törekvésnek”.¹⁰

Az intézmény alapítása az 1867-ben induló Jótékony Nőegylet sokéves erőfeszítéseinek volt köszönhető, amely szervezet már alapszabályában is a nevelésügy előmozdítását, a kisededóvók alapítását, illetve a szegény sorsú gyermekek támogatását tűzte ki fő céljául. Az egylet első vezetője Beliczai Pálné volt, 1878-ban taglétszáma meghaladta a háromszázat.¹¹ A későbbi elnök, Jurenák Edéné 1875. november 30-án kérvénnyel fordult a szentesi polgármesterhez a kisededóvó felállítása érdekében: „Nem szükség fejtegetnünk, milyen sürgős követelmény az, miszerint városunkban kisededóvoda létesíttessék. Hiszen érezzük, tudjuk, hogy e cél kivitele mindnyájunknak közös érdekét képezi. Alul irott elnöknő tehát a szentesi jótékony nőegylet nevében és megbízásából azon alázatos kéréssel járulok a tek. polgármester urhoz: méltóztassék jelen kérvényünket pártfogólag a t. közgyűlés elé terjeszteni, s annak útján a létesítendő kisededóvodát a városi hatóság részéről bizonyos évi segélyösszegben részesíttetni. Szentes város közönsége nem fogja megtagadni a segélyt önmagától. Mert a tekintetes képviselő-testület be fogja látni, hogy ez alkalommal magunk kérünk segélyt magunktól és magunkért. A jövő nemzedék hálája bőséges jutalma lesz a most hozott áldozatoknak.”¹²

1876 elején felgyorsultak az események. A Szentesi Lap január 23-i száma a következő sajtóközleményt tette közzé: „Fölhívás. A szentesi nőegylet szól Szentes város nagy lelkű közönségéhez, egy jótékony cél – a helyben föllállítandó kisededóvoda – érdekében. Amit egy-két egyén nem létesíthet nagy áldozatok nélkül, azt az egész tömeg apróságokkal is létrehozhatja; – ezen elvből indul ki a helybeli nőegylet, midőn a febr. 12-én tartandó táncvigalom alkalmával »tombola«-játékot rendez az említett cél előmozdítására s fölhívja városunk közönségét a tombola játékba szükséges nyeremény tárgyaknak önkéntes följajánlás útján való összegyűjtésére. Bizonyosan van minden családnál valami nélkülözhető tárgy, ami megában [sic!] véve talán értéktelenül hever, vagy ha használatban van is – csupán fölösleges kényelmi- vagy diszitó cikk, – mig együvé hordva, együttesen olyan tekintélyes összeget képeznek, ami képes lesz néhány lépéssel ismét előbbre vinni a kisededóvoda ügyét. Özv. Cukor Adolfné úrnő szíves volt lakását följajánlani a beérkezendő tárgyak összegyűjtési helyéül, – azért kéretnek az adakozók följajánlott tárgyaikat özv. Cukor Adolfné úrnő úriútcai lakásához vinni a mai naptól kezdve febr. 10-ig. A följajánlandó tárgyak lehetnek bármilyen neműek, bármily értékben. Szabad legyen reménylenem, hogy Szentes város közönsége az eredményben meg fogja mutatni a jó ügy iránt való áldozatkészégi buzgalmát! Szentes, 1876. jan. 23. A szentesi nőegylet vigalmi bizottsága nevében: Szalai István m. k., segédtitkár”.¹³

Február végén a település hetilapja már örömmel ad hírt róla, hogy a kiseddóvó megnyitásához szükséges anyagi fedezet immáron rendelkezésre áll: több mint 3000 forintos alaptőkéje mellett a Jótékony Nőegylet számíthat a várostól évi 300 forint, az izraelita hitközségtől évi 30 forint, Kajtár Lajos helyi lakostól pedig további 5 forint segélyre, vagyis összesen 335 forintra évente, így „*határozatba ment, hogy a kiseddóvoda a tavaszszal bizonyosan meg fog nyitattni, és az erre szükséges előmunkálatok teljesítésére egy szűkebb körű bizottság küldetett ki*”.¹⁴

A nemes célt hamarosan mások is támogatták kisebb-nagyobb összegekkel, a helyi 48-as kör például – a fentebb már említett – februári táncvigalma bevételének tekintélyes hányadát ajánlotta fel: „*összesítvén, a rendezőség 70 ft. 15 krt. adott át a nőegylet pénztárnokának. Midőn ezt az összeget nyilvánosan nyugtáznák, egyszersmint erre vett megbízásunk szerint a jótékony nőegylet nevében köszönetet mondunk a rendező bizottság- és illetve a 48-as népkörnek azon szivességeért, hogy a kiseddóvoda javára ilyen szép összeget juttatott*”.¹⁵ A felajánlás a bevételek felét, valamint a „*fölköltségeket*”, tehát a rendezvényen tett egyéni adományokat jelentette. Utóbbi magánszemélyeket a *Szentesi Lap* is felsorolja, s a névsorban több közismert helyi polgárt is találhatunk, például Kiss Zsigmondot¹⁶ vagy Várady Lajost.¹⁷ Hasonlóan szívélyes felajánlást tett Plager Jakab, aki a Pócs János ellen indított becsületsértési pert megnyerve, az alperes által fizetett 13 forint 33 krajcárt átutalta a kiseddóvó javára, vele egy időben pedig a két akkoriban működő helyi takarékpénztár is küldött 15-15 forintot.¹⁸ Még a közeli Mindszent színi társulata is jótékony célú előadást tartott saját településén, s a bevétellel a szentesi kiseddóvóra szánt alaptőkét kívánta növelni.¹⁹ Mindemellett a március közepén feloszlott Szentesi Tisztviselői Fiókegylet végelszámolás után fennmaradó pénztári többlete – szám szerint 30 forint 23 krajcár – szintén a nőegylet anyagi bázisát erősítette, illetve májusban a helyi fiatalság bejelentette, hogy ők is jótékony táncvigalmat szerveznek az ügy érdekében. További segítséget jelentett a nőegylet és a dalegylet által közösen rendezett hangverseny nyeresége (105 forint 28 krajcár), amely pénzüsszegen a két egylet fele-fele arányban osztozott,²⁰ illetve a nőegylet júliusi táncmulatsága, amelyet az óvoda „*fölszerelési költségeire*” fordítottak.²¹

A tavaszra ígért nyitó ünnepség a korszakban gyakori természeti kihívás, a Tisza jelentette árvízveszély miatt elmaradt: „*A kiseddóvoda ügyét már multkoriban is úgy tüntettük föl, mint amely a megoldás felé közelg. Most még csak az a kérdés eldöntetlen, hol veszünk számára lakást, tanítót stb. Az ezekre szükséges pénzbeli fedezet csak meg volna, de a bizottság, melynek föladata mindezek iránt előterjesztést tenni a választmányhoz, utóbbi időben nem igen jöhetett össze, mert bár nem nagy számú tagjainak egy része mindig elmaradt az árvízveszély befolyása alatt. Arra pedig gondolni sem lehet, hogy mostanában, míg a veszély ajtónk előtt van, választmányi gyűlést lehessen összehozni. Hanem mindamellett halad az ügy előre így is, amennyiben a nevezett bizottság buzgó tagjai mintegy magánúton készítik elő mindazt, amihez*

szavazás nem kívántatik. Reméljük is, hogy még e tavasszal lesz kisededóvoda és akkor a ref. egyháztanács sem fogja megtagadni szellemi és anyagi támogatását, melyet január hó 9-én hozott végzésében akkorra tartott fönn, »midőn a kisededóvoda fölállításának bővebb körvonalazását megismerendi.«²²

Két héttel később a városi hetilap vezércikket is szentel a témának *A révben* címmel, amelyben egyfelől méltatja a nőegylet erőfeszítéseit, amelyet az ügy érdekében évek óta kifejtett, másrészt további támogatásra kéri a szentesieket, hogy a hamarosan megnyíló intézmény jövője hosszú távon is biztosított legyen: „Csakhogy még az óvoda tényleges működésének megkezdésével sem értük el célunkat. Azt a célt, hogy ez az intézet ágy felelhessen meg földadatának, amint kívánatos volna. Ha azt akarjuk, hogy a nőegylet valósággal meg legyen elégedve mindnyájunk érdekében befejezett munkájával, ha – más szóval – életképessé, virágzóvá akarjuk tenni ez új intézményt, támogassuk azt tőlünk telhetőleg. [...] Mi reméljük, hogy Szentés város közönsége nem lesz hálátlan a nőegylet buzgósága iránt már csak azért sem, mert a kérdéses ügy fontosságát és horderejét meg tudja érteni, az annak megvalósítására fordított fáradságot tudja méltányolni. De sőt azt hiszszük, hogy hálás lesz. Bizton fölteszszük, hogy az eredmény meg fogja haladni a nőegylet legmerészebb várakozásait. Es ha úgy lenne, amit óhajtanánk is, akkor a nőegylet ismerni fogja kötelességét. Ezt az óvodát sem nyereszkeségi vágyból állította, hanem ellenkezőleg, előreláthatóan arra fordítja minden jövedelmét. Ha tehát az oly látogatottságnak örvendene, hogy a gyermekek száma arányban nem állana a kezdetben bérelt szerény helyiséggel, gondoskodva lesz nagyobb helyiségről s több személyzetről. Bár legközelebb szükség volna rá!”²³

Az 1876. június 4-i szám *A helybeli nőegylet földadata* című vezércikke a nevezett egyesület társadalmi hasznosságát hangsúlyozza, s kitér a kisededóvoda közelgő megnyitására is, nem rejtve véka alá ironikus hangú rosszallását, miszerint a város nagyobb részt is vállalhatott volna a megvalósításban: „A napokban nyitják meg ünnepélyesen a kisededóvodát. – A felekezetek, városunk tanácsa kivetették nyakukból e kötelességszerű terhet. Sok tekintetben igazságuk is van. A gyermekek első neveléséről az anyák tartoznak gondoskodni. Elismerésül legyen mondva, be is látták ezt, s nem is késtek a kivitel módozataihoz fogni. A jótékonyosság oltárát adományokkal diszíték föl; filléreket adtak össze, melyek külön-külön csekélyek, együttvéve pedig összeget tesznek. No, meg néhányszor táncoltunk, hangversenyeztünk a »kisedekért«. [...] Mi a nőegylettől nagyon sokat várunk. Mi is, de az utókor annál inkább hálás tisztelettel fog gondolni a lelkes kezdeményezőkre”²⁴

Egy hónappal később, július elején végül a következő sajtóközlemény jelent meg a *Szentési Lap* hasábjain: „Fölvívás. A szentesi jótékony nőegylet által fölállított kisededóvoda folyó hó 9-én fogván ünnepélyesen megnyitattni, fölvivatnak mindazon szülők, kik gyermekeiket az óvodába járatni ohajtják, hogy a beiratást folyó hó 2-ától kezdve az óvónőnél (tek. Kiss Zsigmond, ügyvéd ur házánál) eszközöltessék és az 1 frt havi dijt Bányai József pénztárnok urnál lefizessék. Megjegyzem, hogy

azoknak is, kik gyermekeik után előre 10 frt, illetőleg egyleti tagok 8 frt évi díjt köteleztek, – jelenteni kell gyermekeiket az óvónőnél és a pénztárnoknál a díjt – tetszésük szerint – egy negyed, fél, vagy egész évre lefizetni. Végül ismételve figyelmeztetem azokat, kik gyermekeiket akár ingyen, akár felényi díj mellett akarják fölvétni, hogy ebbeli kérvényeiket nálam minél előbb nyujsák be. Szentesen, 1876. június 28-án. Csukás Benjáminné, nőegyleti alelnök”.²⁵ A szerkesztőség – mintegy kommentárként – a hírovtatban saját véleményével egészíti ki a közleményt: „A nőegyletnek főntebb közölt fölhhivására e helyen is figyelmessé teszszük olvasóinkat, mint olyanra, mely kiváló fontosságú. Mert nem elég, hogy a nőegylet óvó-intézetet létesített; a kívánt sikert csak úgy lehet elérni, ha a közönség is teljesíti saját kötelességét, mely abban áll, hogy gyermekeit minél nagyobb számmal küldje az óvodába”.²⁶

Hosszas fáradozás és szervezőmunka eredményeképpen a település első kisedóvóját 1876. július 9-én, vasárnap délelőtt nyitották meg Sonnenfeld Sámuel Serkocsmá közi házában, ahol hatvan gyermek felügyeletére nyílt lehetőség.²⁷ A városi lap aktuális számában olvashatjuk: „A kisedóvoda ma vasárnap nyílik meg, mire nézve közöljük a nőegylet által saját tagjaihoz és több testülethez küldött következő levelet: »A jótékony nőegylet a kisedóvoda fölállítása által egyik főcélját érvén el, a választmány f. évi június hó 8-án tartott gyűlésében elhatározta, hogy az óvoda megnyitását egy kis ünnepélylyel köti össze. S miután óhajtandó volna, hogy ez ünnepélyen főkép a rendes és pártoló tagok minél számosabban jelen legyenek, fölkerjük önt, hogy a f. évi július hó 9-én (vasárnap) d. e. 11 órakor tartandó megnyitási ünnepélyen az óvoda helyiségében (Sonnenfeld Sámuel sörkorcsmaközi háza) megjelenni, és amennyiben gyermeke volna az óvodába beírva, azt is magával hozni sziveskedjék. Teljes tisztelettel: Az elnökne távol levén: Csukás Benjáminné, alelnök. Kulinyi Zsigmond, titkár«”.²⁸

A Szentesi Lap egy héttel később Kiss Zsigmond ünnepi beszédének közlésével számolt be az eseményről: „Minden művelt nemzet oda törekeedik, hogy a szellemi téren fejtse ki összes tevékenységét. Itt az igyekezet nemes versenynyé lesz, mely ha áldozattal jár is, de egy biztos jövőnek veti meg alapját, s oly jövőt készít elő, mely eshetőségeknél és a szerencse változóságainak nem lesz alárendelve. [...] Hogy a szellemi előhaladást, a műveltséget s egy nemzet értelmi és erkölcsi nagyságát a nevelés, oktatás és tudományos képeztetés mozdítja elő a legnagyobb mértékben, mai napon már mindenki tudja. [...] Maga a gyermek olyan, mint a szobrász kezében az anyag. Ügyes és gondos kezelés alatt értékes tárgygyá válik, míg a képzés körüli muladékosság igen gyakran hátrányokat idéz elő. [...] Mint a főntebbi rövid vázlatból kitűnik, a kisedóvó-intézet azon célból alakittatik, hogy a kisebb, még iskolába nem járó gyermekek fölügyelést és ápolást nyerjenek, hogy játék és szelid bánásmód mellett értelmi képességük fokozatosan fejlesztessek, s így a majdan bekövetkező komolyabb tanulmányokra mintegy előkészíttessenek” – mondta az avatáson a helyi iskolaszék elnöke.²⁹

Mindemellett ugyanezen lapszámban, a hírvonatban található egy kritikus hangvételű tudósítás a megnyitóról, amely kifogásolja, hogy sem a város, sem az egyházak nem jelentek meg a rendezvényen, illetve megtudhatjuk azt is, hogy hívták Szentes első főállású óvónőjét: „A kisededóvoda mult vasárnap tartott megnyitási ünnepélyén szép számmal jelentek meg nőegyleti rendes és pártoló tagok; ezeken kívül jelen volt az iskolaszék elnöke, a polgári iskola igazgatója és több tanárja. Legnagyobb csodálkozásunkra azonban távollétük által tündököltek a városi hatóság és az összes egyházak, valamint a lelkészek is. Hogy mi ennek az oka, nem tudjuk, de megrovólag kell fölemlitenünk, mert azt hisszük: városunk első kisededóvodájának megnyitása olyan mozzanat, mely iránt több érdeklődést kellett volna tanúsítani. Ami különösen [sic!] azt a körülményt illeti, hogy a városi tanács nem képviseltette magát, ez annál inkább bántja az ügy körül fáradozókat, mivel azt a föltevést hallották emlegetni, mintha a tanács, mint ilyen nem hivatott volna meg. Ezen föltevés ellenében határozottan kijelenthetjük, hogy a polgármesterhez, mint a tanács elnökéhez intéztetett meghívás. Az ünnepélyt Kiss Zsigmond úr nyitotta meg mai tárcánkban közölt alkalmi beszédjével, ezt követőleg a nőegylet alelnöknője: Csukás Beniáminné úrnő az óvodát megnyitott-nak nyilvánította és az óvónőt: Hudetz Eliz kisasszonyt bemutatta”.³⁰ (A következő lapszámban Kristó Nagy István polgármester a kelleténél talán kicsit határozottabb stílusban utasította vissza a *Szentesi Lap* állítását, és kifogásolta, hogy mint városvezető nem kapott hivatalos meghívót a rendezvényre: „figyelmébe kívánom ajánlani a jótékony nőegylet fiatal titkárnak, hogy jövőben saját mulasztásait mások becsnérlésével ne palástolgassa”.³¹)

Egy ideig nem volt egyértelmű, hogy férfi vagy női alkalmazottat bízzanak-e meg a kisededóvó vezetésével. „Egyelőre a nézetek a férfi-óvó mellett összpontosultak; midőn azonban egy alkalmas egyéniség megnyerésére a lépések megtétettek, legilletékesebb helyről, a központi országos kisededóvókat nevelő intézettől annak jött a nőegylet tudomására, mikép e pályára most már leginkább a nők képesítik magukat, úgy, hogy a központról férfi-óvóra nézve ajánlat sem tétetett. E körülménynél fogva, de tekintetbe véve azt is, hogy a képesítés egyik nemnél éppen úgy megvan, mint a másiknál, s tekintve, hogy a nő gyöngéd érzelménél, játszi kedélyénél, a gyermekek gondozásához szükséges türelménél és a gyöngé korúak iránti előszeretetenél fogva, ezen állomásra alkalmasabbnak látszik, – a választás kérdése a nő-óvó javára döntetett el. – Így választatott meg az intézet vezetésére Hudetz Eliz k. a., kit képessége, gyakorlati képzettsége és szelid bánásmódja folytán több helyről különösebben pedig a kolozsvári Fröbel-intézet igazgatósága igen melegen ajánlott.”³²

Az új intézmény megkezdte működését, amelyet a nőegylet jótékony célú társas vacsorával ünnepelt meg július 22-én.³³ Hamarosan kiderült, hogy a szerkesztőség korábban feleslegesen aggódott, hiszen már a nyitás utáni hetekben elérték az előre bejelentett, maximális létszámot, így a további felvételt egyelőre szüneteltették a helyiség szűkössége miatt. A *Szentesi Lap* ezt közlő híréből értesülünk az óvoda

nyitva tartási rendjéről is: hétköznapokon délelőtt 8.00 és 11.00, délután pedig 15.00 és 18.00 óra között felügyeltek a gyermekekre, illetve szombaton is érvényes volt a délelőtti időintervallum.³⁴

A városvezetéssel és az egyházakkal való súrlódások ellenére a város büszke volt nőegyletére, illetve az általa létrehozott első kisdedóvóra, s a különféle jótékony rendezvények, kisebb-nagyobb anyagi támogatások a nyitás után sem maradtak abba. 1876 szeptemberében például a helyi iparos ifjúság rendezett táncvigalmat,³⁵ egy hónappal később Búzás János szentesi lakos adományozott öt forintot az intézmény javára,³⁶ 1878. január 26-án pedig ismét a nőegylet rendezett tombolával egybekötött táncmulatságot.³⁷

A lelkes támogatás és a fáradságos munka ellenére az óvoda működése nem volt zökkenőmentes. Egyrészt állandó helyhiánnyal küszködött, másrészt nemegyszer a különböző fertőző betegségek is akadályozták a gyermekek folyamatos gondozását. Fél évvel a nyitás után, 1876. decemberben például a *Szentesi Lapban* értesítik a szülőket, hogy a „*roncsoló toroklob*” miatt – a közegészségi bizottság utasítására – határozatlan ideig bezárják az intézményt.³⁸ Az óvoda újbóli megnyitásáról a hetilap hasábjain már nem találunk értesítést, a kisdedóvó ügye ugyanis a létrehozása után jelentősen veszített hírértékéből. Legközelebb csak fél esztendő múlva, 1877. júliusban tűnik fel a helyi hírek között a tömör közlemény: „*Ma délelőtt lesz és 9 óraker kezdődik a helybeli kisdedóvoda vizsgája; örülnénk, ha a vizsga alkalmával a jelenlevő szülők szép számában, kisdedeink ez egyetlen helybeli intézete iránt a szokottnál nagyobb érdeklődést tapasztalhatnánk.*”³⁹

Szentes első kisdedóvója néhány évvel később új helyre költözött, s egyre népszerűbbé vált: az 1880-as években már 100-150 fős volt a létszám, azonban nem szociális intézményként működött, tehát elsősorban a jómódú polgárok, valamint az egyleti tagok gyermekei jártak a tandíjas intézménybe. Mindez pedig jogos érvnek bizonyult azok számára, akik egyre erősebben szorgalmazták a második, ingyenes kisdedóvó megnyitását Szentesen. 1891-ben előbb egy magánóvoda létesült Ehrlich Laura vezetésével – bár ő csak szerény támogatásra számíthatott a várostól –, 1896 februárjában pedig megnyitotta kapuit a tandíjmentes városi kisdedóvó a Rákóczi úton, amely napjainkban is ellátja eredeti feladatát. A dolgozatunkban részletesen tárgyalt, nőegyleti intézményt a fenntartó hamarosan felajánlotta a városnak – mondván, hogy nem képes tovább finanszírozni a működését –, Szentes pedig 1897 februárjában megvásárolta és felújította az első helyi kisdedóvót, amely immáron – a Rákóczi úti új óvodához hasonlóan – tandíjmentessé vált. A következő év végén megszűnt az Ehrlich-féle magánóvoda, így a településnek csupán két ilyen jellegű intézménye volt, a törvényileg előírt négy helyett. A probléma megoldása hosszú éveken át húzódott, az újabb szentesi óvodák létesítése pedig már átnyúlik a XX. századba.⁴⁰

1. számú kép: Az ezen a helyen álló épületben kezdte meg működését 1876-ban a Jótékony Nőegylet által alapított első szentesi kisedóvó (forrás: saját készítésű fotó, 2017. december 20.)

2. számú kép: Az 1896-ban létesült és a mai napig eredeti funkciójában működő városi kisedóvoda Szentesen (forrás: saját készítésű fotó, 2017. augusztus 15.)

JEGYZETEK

- * történéssz, egyetemi tanársegéd (SZTE JGYPK), doktorjelölt (SZTE BTK)
- ¹ Az addig három-, négy- vagy ötosztályos alapfokú iskolákat hatosztályos elemi népiskolákká kellett fejleszteni, emellett a törvény kimondja: „Oly községben, a hol a törvény kellékeinek megfelelő tanintézettel bíró egyház vagy egyházak hívein kívül más hitfelekezethez tartozó, legalább 30 tanköteles gyermek is van, a kiknek szülői a fennálló felekezeti iskolákat használni nem akarják: köteles a község közös népiskolát állítani. Az ilyen községi iskola költségei mindenekelőtt a község azon vagyonra jövedelmeiből fedezendők, a melyek iskolai célokra rendelvek, és pedig oly arányban, a minő arányban áll a községi iskolába járó gyermekek száma a felekezeti iskola vagy iskolák növendékeihez.” (1868:XXXVIII. tc. 44.§ [forrás: <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5360>. A letöltés ideje: 2017. augusztus 19.]
- ² Pukánszky Béla – Németh András: *Neveléstörténet*. Budapest, 1996. (elektronikus formátum, forrás: <http://mek.oszk.hu/01800/01893/html/>. A letöltés ideje: 2017. augusztus 15.) (A továbbiakban: Pukánszky, 1996.)
- ³ 1876:XXVIII. tc. 4–14. § (forrás: <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5741>. A letöltés ideje: 2017. augusztus 15.)
- ⁴ Pukánszky, 1996.
- ⁵ Derzsi Kovács Ferenc: *Tanyai iskolák, népiskolai tanfolyam, ismeretterjesztő tanfolyam, középiskolák*. In: Nagy Imre (szerk.): Szentes. Budapest, 1928. 191.
- ⁶ Follajtár Ernő – Fóris Anna, dr. – Kertész János, dr.: *Szentes megyei város*. In: Csikvári Antal (szerk.): Csongrád vármegye. II. kötet. Budapest, 1938. 3–18. (A továbbiakban: Follajtár, 1938.) 11.
- ⁷ Zolnay Károly, a rendszeres szentesi középiskolai oktatás megszervezője a Temes vármegyei Rittberg (Végvár) községben született 1833-ban, református lelkész fiaként. Középiskolai tanulmányait Temesváron és Debrecenben végezte. Ezután a debreceni főiskolán magyar–latin–német szakos tanári diplomát szerzett, és a híres debreceni kollégiumban kezdte meg oktatói tevékenységét. 1859-ben a szentesi református egyház meghívta az új gimnázium első tanárának, ahol „mindenesként”, egy ideiglenes kiegészítővel tanította az első, második és harmadik osztályos gyerekeket. 1862-ben a harmadik és negyedik osztály saját tanárt kapott, Csukás Benjaming, aki egyben az intézmény igazgatója is lett. A tisztséget 1869-ben átvette Zolnay, azonban az 1871-es átszervezést követően új feladatot kapott: felkérték a polgári leányiskola megszervezésére és vezetésére. 1873-tól ismét ő lett a gimnázium igazgatója, s a tisztséget 1899-ig, nyugdíjba vonulásáig betöltötte. Nagyrészt neki köszönhető, hogy megépült 1888-ra az új gimnázium. Érdemei elismeréseként az uralkodó lovagkereszttel tüntette ki nyugdíjba vonulásakor. Mindemellett aktív közéleti szerepet is betöltött: 1860-ban alapító tagja volt a Kaszinónak, egy évvel később a Dalárdának, ezen kívül többször volt városi és megyei képviselő, tagja volt a református presbitériumnak, illetve nyolc éven keresztül az szentesi református egyház főgondnoka. Kilencvenkét éves korában, 1925. február 12-én hunyt el Szentesen. (Labádi Lajos: *Középiskolák alapítója – Nyolcvan éve hunyt el Zolnay Károly*. Szentesi Élet, XXXVI. évf. (2005) 8. sz. 2.)
- ⁸ Follajtár, 1938. 10.; illetve Papp Lajos: *Az iparos és kereskedő tanonciskola*. In: Nagy Imre (szerk.): Szentes. Budapest, 1928. 207.
- ⁹ Szentesi Lap, V. évf. (1875) 47. sz. 1.
- ¹⁰ Szentesi Lap, VI. évf. (1876) 25. sz. 1–2.
- ¹¹ Feketéné Moldován Mária: *A szentesi kisdédóvás története 1876–2001*. Szentesi Műhely Füzetek 6. (szerk.: Labádi Lajos) Szentes, 2001. (A továbbiakban: Feketéné, 2001.) 17–20.
- ¹² Szentesi Lap, V. évf. (1875) 49. sz. 2.
- ¹³ Szentesi Lap, VI. évf. (1876) 4. sz. 2.
- ¹⁴ Szentesi Lap, VI. évf. (1876) 9. sz. 3.
- ¹⁵ Uo.
- ¹⁶ Kiss Zsigmond szentesi kismemesi családban született, nagyapja Kiss Bálint református esperes. Iskoláit Szentesen és Temesváron végezte. Az 1848/1849-es szabadságharcban tüzér hadnagyként szolgált, részt vett számos nagy ütközetben, illetve Buda visszafoglalásában is. 1850 nyarától a Csongrád Megyei Ideiglenes

Polgári Törvénytörvényeként, ezt követően a szegedi megyei törvénytörvények előadójaként, illetve a segédhivatal igazgatóhelyetteseként dolgozott. Mindeközben Kecskeméten jogi tanulmányokat folytatott, ahol köz- és váltóügyvédi diplomát szerzett. Ezután visszatért Szentesre, ahol ügyvédi irodát nyitott. Megnősült, két gyermeke született. A kiegyezés után egy évvel városi főügyésszé választották, a tisztséget 1872-ig töltötte be. A balközép, majd a Szabadelvű Párt városi elnöke volt. 1870-től haláláig – néhány rövidebb időszakot eltekintve – tagja a megyei és a városi közgyűlésnek. Alapítója, később pedig elnöke volt a Szentesi Honvédegyeletnek, emellett szerepet vállalt az első szentesi takarékpénztár 1869-es létrejöttében, amelynek alelnöke, 1876 és 1911 között pedig vezetője volt. Huszonöt évben keresztül betöltötte a Szentesi Iskolaszék elnöki posztját, 1887-ben a Gimnáziumi Bizottság első emberévé is megválasztották meg, az ő ideje alatt avatták fel a helyi gimnázium ma is látható, impozáns épületét. Mindemellett számos fontos közéleti tisztséget is betöltött, például a Szentesi Segélyegylet igazgatója, a Szentesi Hitelszövetkezet elnöke, a Körös-Tisza-Maros Ármentesítő Társulat szakaszválasztmányi elnöke, a Szegedi Ügyvédi Kamara választmányi tagja, a Szentesi Ügyvédi Kör és a Kaszinó elnöke is volt, ezen kívül a református presbitérium tagjaként, 1880 és 1882 között pedig a szentesi református egyház főgondnokaként tevékenykedett. Közéleti tevékenységéért királyi tanácsosi címet kapott az uralkodótól. 1911. december 13-án hunyt el. (Labádi Lajos: *Dicső ősök méltó utóda – 175 éve született Kiss Zsigmond*. Szentesi Élet, XXXVI. évf. (2005) 22. sz. 2.)

¹⁷ Várady Lajos gyógyszerész 1831-ben született Deszken. A szabadságharcban hadnagyként szolgált, a Vitézségi Érdemrend tulajdonosa. Később Szentesen telepedett le, és 1867-ben átvette a városközpontban lévő, legrégebbi szentesi gyógyszerár működtetését. Volt megyei és városi képviselő is, valamint a Szentesi Takarékpénztár Rt. alapító tagja, illetve tizenkét évben keresztül (1886–1898) igazgatója. 1913-ban hunyt el Szentesen, sírja a Kálvária temetőben található. (Labádi Lajos: *Az „Angyalhoz” címzett gyógyszerár a Felsőparton – Százhusz éves a város negyedik gyógyszerárára*. Szentesi Élet, XL. évf. (2008) 22. sz. 2.; illetve Szentesi Lap, XLIII. évf. (1913) 94. sz. 2.)

¹⁸ Szentesi Lap, VI. évf. (1876) 11. sz. 3.

¹⁹ Szentesi Lap, VI. évf. (1876) 12. sz. 2.

²⁰ Szentesi Lap, VI. évf. (1876) 21. sz. 3.

²¹ Szentesi Lap, VI. évf. (1876) 27. sz. 3.

²² Szentesi Lap, VI. évf. (1876) 15. sz. 3.

²³ Szentesi Lap, VI. évf. (1876) 17. sz. 1.

²⁴ Szentesi Lap, VI. évf. (1876) 23. sz. 1.

²⁵ Szentesi Lap, VI. évf. (1876) 27. sz. 2.

²⁶ Uo.

²⁷ Feketéné, 2001. 17–20.

²⁸ Szentesi Lap, VI. évf. (1876) 28. sz. 2.

²⁹ Szentesi Lap, VI. évf. (1876) 29. sz. 1.

³⁰ Szentesi Lap, VI. évf. (1876) 29. sz. 3.

³¹ Szentesi Lap, VI. évf. (1876) 30. sz. 3.. A „fiatal titkár”, Kulinyi Zsigmond 1854-ben született Szentesen, zsidó gyökerű családban. Budapesten és Bécsben jogot tanult, azonban – édesapját, Kulinyi Ernőt követve – ő is az újságírói pályára lépett. A *Szentesi Lap* szerkesztését követően, 1873-tól a *Szegedi Híradó* munkatársaként dolgozott, 1874-ben Gelléri Mórral közösen megalapította az *Alföldi Iparlapot*. 1878-tól a *Szegedi Napló* főmunkatársa lett, hat évvel később már ő szerkesztette a lapot. Később a Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara titkárának választották. Közgazdasági témájú cikkeket az *Egyetértés* és a *Pester Lloyd* napilapok jelentették meg. Emellett alapító elnöke volt a Vidéki Hírlapírók Országos Egyesületének, tagja a Dugonics Társaságnak, s két híres önálló kötete is megjelent: *Árvíz után* (1880) és a *Szeged újabb története* (1900). Szegeden hunyt el 1905-ben. (<https://www.arcanum.hu/en/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajz-lexikon-7428D/k-760F2/kulinyi-zsigmond-767B7/>). A letöltés ideje: 2017. október 8.)

³² Szentesi Lap, VI. évf. (1876) 29. sz. 3.

³³ Uo.

³⁴ „Az óvodát már eddig is mintegy 60 gyermek látogatja, jelöl annak, hogy különösen az értelmiség fölfogta ezen intézet hivatását. Megemlítjük még, mi szerint már eddig is többen jelentkeztek olyanok, kik gyermekeiknek díjtalanul és fele díj mellett való föl vételét kérvényezik. Arról biztosíthatunk mindenkit, hogy a nőegylet e kérvények elintézésénél a méltányosság legvégső határáig el fog menni.” (Szentesi Lap, VI. évf. (1876) 29. sz. 3.)

³⁵ Szentesi Lap, VI. évf. (1876) 39. sz. 3.

³⁶ Szentesi Lap, VI. évf. (1876) 41. sz. 3.

³⁷ Szentesi Lap, VIII. évf. (1878) 1. sz. 3.

³⁸ Szentesi Lap, VI. évf. (1876) 50. sz. 3.

³⁹ Szentesi Lap, VII. évf. (1877) 25. sz. 3.

⁴⁰ Feketéné, 2001. 21–34.